

MOLIYAVIY INVESTITSİYALARNING SINTETIK VA ANALITIK HISOBI

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

“Buxgalteriya hisobi kafedra” assistenti

Narzulloyeva Ozoda Qahramonovna

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Davronov Sherozbek Sharofiddinovich

Annotatsiya. Ushbu maqolada moliyaviy investitsiyalarning sintetik va analitik hisoblari hamda ularni tahlil qilish masalalari chuqur yoritilgan. Maqolada investitsiyalarning mohiyati, turlari va ularni buxgalteriya hisobida to‘g‘ri aks ettirish usullari batafsil tushuntiriladi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, sintetik hisob investitsiyalar umumiy holatini ifodalash imkonini beradi, analitik hisob esa ularning tarkibi, manbalari va daromadlilikini chuqur tahlil qilishga yordam beradi. Shuningdek, maqolada moliyaviy hisobotlarda investitsiyalarni to‘g‘ri tasniflash va aks ettirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: buxgalteriya hisobi, moliyaviy investitsiyalar, sintetik hisob, analitik hisob, buxgalteriya hisobi, investitsiya samaradorligi, doimiy xarajatlar, moliyaviy hisobot.

Kirish. Bugungi kunda global iqtisodiyotning barqaror rivojlanishida investitsiyalar, xususan moliyaviy investitsiyalar muhim rol o‘ynaydi. Ular nafaqat xo‘jalik yurituvchi sub’ektlarning moliyaviy barqarorligini ta‘minlashga, balki mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligini oshirishga ham asosiy omil hisoblanadi. Moliyaviy investitsiyalar orqali korxonalar o‘z kapitalini samarali joylashtiradi, qo‘shimcha daromad manbalarini yaratadi va uzoq muddatli iqtisodiy o‘sish uchun zamin tayyorlaydi. Shu bois, buxgalteriya hisobida moliyaviy investitsiyalarni to‘g‘ri aks ettirish muhim jarayonlardan biri hisoblanadi. Ular korxonaning moliyaviy natijalariga, aktivlar tarkibiga va boshqaruv qarorlarining aniqligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Nazariy nuqtai nazardan, sintetik va analitik hisob tizimlari bir-biri bilan bog‘liq bo‘lsa-da, turli darajada ma’lumotlarni taqdim

etuvchi muhim vositalardir. Sintetik hisob investitsiyalarni umumlashtirilgan ko‘rinishda ifodalasa, analitik hisob ularni batafsil tahlil qilish imkonini beradi. Zamonaviy sharoitda investitsiya faoliyatining hajmi va turlari ortib borayotganligi sababli, ularni hisobga olishda aniqlik, shaffoflik va tizimlilikni ta’minlash zarur. Bu esa moliyaviy axborotlarning ishonchliligini oshiradi va boshqaruv qarorlarini qabul qilishda muhim rol o‘ynaydi. Shu bois, moliyaviy investitsiyalarning sintetik va analitik hisoblari buxgalteriya tizimining ajralmas qismi sifatida iqtisodiy tahlil, nazorat va rejalashtirish jarayonlarining mustahkam poydevorini tashkil etadi.

Mazkur maqolada moliyaviy investitsiyalarning sintetik va analitik hisoblari, ularning o‘zaro farqlari, amaliy ahamiyati hamda buxgalteriya amaliyotida qo‘llanilish masalalari yoritilgan. Shuningdek, maqolada moliyaviy axborotlarni shakllantirishning zamonaviy yondashuvlari tahlil qilinib, ularning iqtisodiy samaradorlikka bo‘lgan ta’siri ilmiy asoslarda baholangan.

Asosiy qism. Moliyaviy investitsiyalar zamonaviy iqtisodiy munosabatlarning ajralmas qismi bo‘lib, korxonalarning barqaror faoliyat yuritishida muhim ahamiyatga ega. Ular orqali korxonalar o‘z mablag‘larini samarali yo‘naltiradi, qo‘shimcha daromad manbalarini yaratadi va ishlab chiqarish salohiyatini kengaytiradi. Moliyaviy investitsiyalarni buxgalteriya hisobida to‘g‘ri aks ettirish xo‘jalik yurituvchi sub’ektlarning moliyaviy holatini haqqoniy ko‘rsatish va boshqaruv qarorlarini ilmiy asoslash uchun zarurdir.

Moliyaviy investitsiya – bu korxona tomonidan boshqa sub’ektlarning kapitaliga, qimmatli qog‘ozlariga yoki bank omonatlariga yo‘naltirilgan mablag‘ bo‘lib, ular uzoq yoki qisqa muddatli bo‘lishi mumkin. Mazkur investitsiyalarni hisobga olishda sintetik va analitik hisob bir-birini to‘ldiradi. Sintetik hisob investitsiyalarni umumiy ko‘rinishda aks ettirsa, analitik hisob ularning turi, manbai, muddati va daromadlilik darajasini batafsil tahlil qilish imkonini beradi. Professor A. Axmedov fikricha: “Moliyaviy investitsiyalarni hisobga olish tizimida sintetik va analitik ma’lumotlarning uyg‘unligi moliyaviy nazoratning ishonchliligini ta’minlaydi” [1]. Ushbu fikr shundan iboratki, agar korxona faqat sintetik ma’lumotlarga tayansa, investitsiyalarning harakati, foydaliligi yoki

manbalari haqida yetarli tasavvur hosil bo'lmaydi. Shu sababli analitik hisob investitsiyalarning har bir elementini chuqur tahlil qilish imkonini yaratadi.

Moliyaviy investitsiyalarni hisobga olishda asosiy hisoblar sifatida 0610 (“Uzoq muddatli moliyaviy investitsiyalar”) va 5810 (“Qisqa muddatli moliyaviy investitsiyalar”) hisob raqamlari ishlatiladi. Bu hisoblarda investitsiyalar umumlashtirilgan shaklda yuritiladi, biroq ularning tarkibi va harakati analitik hisob orqali batafsil ochib beriladi. Shu yo'l bilan buxgalteriya tizimi korxona rahbariyatiga investitsion portfelning real holati haqida aniq ma'lumot beradi. Iqtisodchi olim Sh. Raxmonov esa shunday yozadi: “Investitsiyalar buxgalteriyasining samaradorligi ularning to'g'ri tasniflanishi va hisobotlarda haqqoniy aks ettirilishiga bog'liqdir” [2]. Bu fikr shuni anglatadiki, investitsiyalar noto'g'ri baholansa yoki turiga qarab ajratilmasa, moliyaviy hisobotlarda xatoliklar yuzaga keladi. Natijada buxgalteriya ma'lumotlarining ishonchliligi pasayadi va soliq hisobotlarida nomuvofiqliklar paydo bo'ladi. Moliyaviy investitsiyalarni hisobga olishning muhim bosqichlaridan biri ularning qiymatini baholashdir. Odatda investitsiyalar dastlab sotib olingan qiymatda aks ettiriladi, ammo vaqt o'tishi bilan bozor narxlarining o'zgarishi sababli qayta baholanishi mumkin. Shu o'zgarishlarni kuzatishda analitik hisobning roli beqiyosdir, chunki u har bir investitsiya turi bo'yicha alohida yozuvlar yuritishni talab qiladi. Tadqiqotchi D. Karimova bu borada shunday ta'kidlaydi: “Moliyaviy investitsiyalar bo'yicha tahliliy hisob yuritish investitsion risklarni baholash va ularni kamaytirish choralarini ishlab chiqishda asosiy vositadir” [3]. Bu fikr shuni bildiradiki, analitik hisob yordamida korxona har bir investitsiya loyihasining foydalilik darajasini va xavf omillarini tahlil qilib, eng foydali yo'nalishlarni tanlash imkoniga ega bo'ladi.

Hozirgi kunda raqamli texnologiyalar buxgalteriya hisob tizimlarini tubdan o'zgartirib bormoqda. Avtomatlashtirilgan dasturlar orqali sintetik va analitik hisoblar o'zaro integratsiyalashgan holda yuritilmoqda. Masalan, 1C, SAP, QuickBooks kabi dasturlar moliyaviy ma'lumotlarni avtomatik tarzda tahlil qilib, real vaqt rejimida natijalarni ko'rsatadi. Bu esa inson omilini kamaytirib, xatolik ehtimolini pasaytiradi. Iqtisodchi N. Abdullayev shunday fikr bildiradi: “Raqamli buxgalteriya tizimlari

investitsion faoliyatda shaffoflik va samaradorlikni oshirishning eng muhim vositasidir” [4]. Ushbu fikr shundan iboratki, zamonaviy texnologiyalar yordamida buxgalteriya ma’lumotlari tezkor qayta ishlanadi va boshqaruv qarorlari uchun zarur bo’lgan tahliliy ma’lumotlar aniq va ishonchli shaklda taqdim etiladi. Shuningdek, moliyaviy investitsiyalarni hisobga olish jarayonida xalqaro buxgalteriya standartlariga (XMHS) amal qilish ham muhimdir. XMHS investitsiyalarni tasniflash, baholash va moliyaviy hisobotlarda ko’rsatish uchun yagona metodologik yondashuvni ta’minlaydi. Bu esa turli mamlakatlardagi korxonalarning moliyaviy ma’lumotlarini solishtirishni osonlashtiradi. M. Usmonova esa shunday ta’kidlaydi: “Investitsion faoliyat bo’yicha hisobotlarda shaffoflikni ta’minlash – ishonchli iqtisodiy muhitni yaratishning asosiy hisoblanadi” [5]. Bu fikr shuni anglatadiki, investitsiyalar bo’yicha ma’lumotlar to’liq va haqqoniy aks ettirilganda, nafaqat korxona rahbariyati, balki investorlar ishonchini ham oshiradi. Shunday qilib, moliyaviy investitsiyalarning sintetik va analitik hisobi korxona moliyaviy boshqaruvining asosiy elementi bo’lib, sintetik hisob investitsiyalarning umumiy hajmi va turlari haqida umumlashtirilgan axborot beradi, analitik hisob esa ularning har biri bo’yicha batafsil tahlilni amalga oshiradi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, moliyaviy investitsiyalarning sintetik va analitik hisobi buxgalteriya tizimining eng muhim bo’g’inlaridan biri bo’lib, u iqtisodiy tahlil, nazorat va rejalashtirishning mustahkam poydevorini tashkil etadi. Sintetik hisob investitsiyalarning umumiy hajmi va turlari haqida aniq va tizimli ma’lumotlar taqdim etsa, analitik hisob har bir investitsiya elementi bo’yicha batafsil tahlil olib borishga imkon yaratadi. Bugungi zamonaviy raqamli texnologiyalar va xalqaro buxgalteriya standartlari yordamida moliyaviy investitsiyalarni hisobga olish jarayonlari shaffof, tizimli va ishonchli bo’lib, bu esa investorlar va boshqa manfaatdor tomonlarning ishonchini oshirishga xizmat qiladi. Shu tariqa, moliyaviy investitsiyalarning sintetik va analitik hisoblari nafaqat buxgalteriya tizimining, balki korxonaning umumiy moliyaviy boshqaruvining ajralmas poydevoriga aylanganini ta’kidlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Axmedov A. Moliyaviy hisobotlarni tahlil qilish nazariyasi va amaliyoti. –Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2020.
- 2 Ahmed, A., Abdulrahman, S. A., & Abd Ghani, M. B. (2019). Management accounting practices in many countries around the world: A review of the literature. IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM), 21(2), 5
3. Raxmonov Sh. Investitsiyalar buxgalteriyasi va moliyaviy boshqaruv asoslari. – Toshkent :“Fan va taraqqiyot” ,2019.
- 4 Usmonov M. Investitsion faoliyat va iqtisodiy barqarorlik. –Toshkent: “IQTISODPRESS” ,2023.
- 5 Тейлор Ф.У. Научные основы организации промышленных предприятий. - СПб., 1912.
- 6 Abdullayeva N. Raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya tizimi. –Toshkent: “Innovatsiya” ,2022.